

[Ideální skutečnosti a problém univerzálií]

81/026

810419–1

To, co je pojmem skutečně „pospolu uchopeno“ (= *conceptum*), není nikdy reálná (konkrétní, partikulární) skutečnost, nýbrž tzv. skutečnost ideální. Co to je, tato ideální skutečnost? Můžeme vůbec hovořit právem o skutečnosti? Jistě nikoliv v běžném smyslu. Můžeme se však opřít o českou (a také německou) etymologii slova skutečnost (*Wirklichkeit*). V tom případě bude nutno provést ovšem jednu závažnou korekturu, týkající se jistého „předpojetí“. Podle německého výroku „wirklich ist, was wirkt“; v tom je skryto určité před-pojetí tzv. „působení“, jako by jediným skutečným zdrojem veškerého dění byly příčiny (navíc *causae efficientes*). Česká etymologie je poněkud příznivější: skutečnost může být chápána jednak jako to, co vede ke skutku, jednak jako to, co je plodem skutku, přičemž skutek sám sugeruje jako svůj základ aktivní subjekt, který je toho skutku schopen. – V tom smyslu pak tzv. ideální skutečnost je skutečností pouze v jednom z obou možných smyslů, totiž jako plod, výsledek určitého typu skutků, určitého typu aktivity. Na reálné skutečnosti může aktivní (lidský) subjekt reagovat také tak, že se svou reakcí obrací na předchozí reakci na nějakou reálnou skutečnost, tj. může reagovat (resp. být aktivní) v reflexi. A na této základně může vytvořit jistou ideální skutečnost, schopnou reprezentovat (tj. opětovně zpřítomňovat) ony reálné skutečnosti, a to celý jejich soubor, celou třídu skutečností, které jsou si podobné nebo příbuzné. A takovou ideální skutečnost, která je schopna reprezentovat celé soubory vybraných skutečností reálných, nazývá dlouhá tradice obecninou (*universale*). Problém univerzálií je třeba řešit v této souvislosti.

Starý spor, zda univerzálie jsou před věcmi (*ante res*), po věcech (*post res*), nebo ve věcech (*in rebus*), lze řešit na nové bázi. Univerzálie nejsou konstituovány odnímáním odlišných vlastností a rysů jednotlivinám, tedy abstrahováním od toho, čím se jednotliviny odlišují, takže by univerzálie představovaly jakési reliкty (abstraktní reliкty) toho, co původně mělo charakter partikulárních skutečností. Univerzálie jsou myšlenkově uchopitelné buď jako pojmy, anebo jako ideální skutečnosti, k nimž jsou pojmy pouhým poukazem, resp. které jsou pojmy (prostřednictvím pojmů) míněny. Aniž bychom předbíhali a předčasně se rozhodli pro jednu z těchto obou možností, je od počátku zřejmé, že jsou buď konstituovány nasouzením – jakožto pojmy –, anebo „konstrukcí“ – jakožto ideální skutečnosti. V žádném případě nejsou vybavovány ze samotné skutečnosti (reálné), nýbrž představují spíše jakési modely, sestrojené na docela jiné rovině, anebo pojmy, které k těmto modelům intencionálně míří, které je „uchopují“, „pojímají“.